

„Kassáknak már mindegy” II.

Mindenekelőtt elnézését kérem, hogy érdeklődő levelére csupán most válaszolok, kicsit összetorlódtak az események (eseményeim). Röviden: személyesen nem állt módomban ismerni Kassákot, hiszen 1959-ben születtem, halálakor csupán nyolcéves voltam.

Kassák Lajos számomra az egyedüli és legfontosabb Mester. Tisztelem ke-ménységét, erejét, érzékenységét. Költészete előremutató: nem csupán azért, mert hallatlanul mai és modern, hanem mert példamutatóan korszerű, tiszta és pontos hangvételű, örökké újat akaró, kísérletező.

Szerkesztőként, irodalomszervezőként hallatlanul tudatos, érzékeny, Lapozza fel a Ma évfolyamait! Elsőként közöl olyan képzőművészeket, írókat, hazaiakat és külföldieket, akik ma a nemzetközi művészeti élet kimagasló alakjai. Vagy akár a Bartók-kották!

Jómagam költő vagyok. Vizuális költéssel foglalkozom, mondanom sem kell: KASSÁK ebben is példamutató volt.

*Engedje meg, hogy felbívjam a figyelmét két megjelent könyvemre, melyekben bővebben kap impressziókat kötődésemről, Kassákhoz való ragaszkodásomról. Könyvtárakban biztosan meglesi őket: Petőcz András *Betűpiramis*, Kozmosz könyvek, 1984.; Petőcz András – *Önéletrajzi kísérletek*. Magvető, 1984. Javaslom továbbá, hogy nézze meg a JELENLÉT című folyóirat 1981-83-as évfolyamait, kiadta az ELTE BTK, nagyobb budapesti könyvtárakban, például az országgyűlésiben, hozzáférhető. Nagyon fontos!: MAGYAR MŰHELY, 139. av. Jean-Jaures, 92120 MONTROUGE, Franciaország. Nézze meg ennek a folyóiratnak a Kassák-számát! Írjon levelet a szerkesztőknek! Ok ismerték Kassákot. Még hozzá jól.*

Elnézést a rövid választért. Egyik képversem másolatát elküldöm Önnek, a Mesterhez kapcsolódik.

Üdvözlettel

Petőcz András

Budapest, '86. 07. 16.

(Mellékelve egy darab képversem másolat! A szerz.)

Engedje meg, hogy néhány sorban válaszoljak levelére, de nem hiszem, hogy el lesz tőle ragadtatva. Vagyis: szeretném lebeszélni a vállalkozásról, mert szerintem nagyon rossz fába vágja a fejszéjét!

En magam Kassáknak csak egy kiállítását láttam a fiatal művészek klubjában, de még egyszer nem kérek belőle. Ne firtassuk miért nem, hiszen én is képzőművész vagyok, csak éppen kettőnk között egy végtelen úr tátong, mert én akarok valamit mondani és van úgy, hogy előbb születik a vers és utána az alkotás, de ugyanez előfordul fordítva is. Kassáknál semmiféle rendszer nem azonosítható.

Idősebb barátaimnál érdeklődtem Kassák felől, de beszélgetéseinkből az Ön számára semmi hasznosat, úgy értem „pozitíve” hasznosat nem tudtam leszűrni. Kovács Károly színművésztől azt tudtam meg, hogy Ő csupán a feleségét ismerte és az „ürge” nem is érdekelte. Mint művész dilettáns volt, ez egyértelműen kiderül a kollégák véleményeiből, akik a vele kortárs Bortnyik Sándort is néha erre a színvonalra helyezik. Szerintem Bortnyik azért lényegesen jobb volt, vagyis maradandóbbat alkotott.

Mint költőt nem tudom értékelni, mert egyrészt nem ismerem, de nem is vagyok kíváncsi rá, ez nem tudom miért van, de engem nem érdekel, szívesebben vonzódom olyan kollégákhoz, mint Nagy László, vagy mint Kondor Béla, aki iskolatársam volt.

Tanácsom: ha valamit még Kassák-ügyben ki akar kaparni a régműltből, feltétlen meg kell keresni azokat, akik Őt személyesen is ismerték, de előre bocsátom, hogy sok jót nem fog hallani róla.

Nem tudom ez miért van, de ha „Major Tamás”-témához nyúlna sokkal izgalmasabb problémáknak nézne elébe.

De még inkább javasolnám, ha mindenáron írni akar, higgyel el, élnek mai művészkortársak is, legfőképpen a képzőművészek között, akik érdemesek volnának még életükben a publikálásra, hiszen éppen Ők azok, akik kimaradnak a televízió akármilyen műsoraiból és legfeljebb a kvízműsorok kérdéseiként szerepelhetnek személytelenül a munkáikon keresztül.

Önnek sem kell messzire menni, hiszen Miskolcon sok kedves kollégám él, akik érdemesek volnának arra, hogy valaki írjon róluk!

Kassák Lajos már senkinek sem kell!

Miért is kellene???

A mai művészeti közélet is tartogat százszorta izgalmasabb dolgokat, mint egy Kassák-sztorit.

Ad. 2. Ha mód van rá, írjunk az élőkről, amíg élünk, hiszen soha nem tudhatjuk, hogy holnap ki megy el.

E szavakkal zárom soraim és kérem ne baragudjon, hogy az általam semmibe vett Kassákról lebeszélésem.

Nincs értelmel! Higgye el! De, ha mégis megírja könyvét, számíthat a legszűkebb Kassák-baráti körre, akik ma talán, ha tízen vannak, de a kiadásához barátokat ne keressen.

Azt, hogy miért támadják, vagy nem támadják egyértelmű; dilettáns volt, mint képzőművész, mint költő, de egy biztos, hogy a New York kávéházban mindennap meg lehetett találni.

Elnézést kérek a semmitmondó tippekért és kérem, ha lehet ezt a témát ne erőltesse.

Baráti üdvözléssel

Csurgói Máté Lajos
festőművész-grafikus

Budapest, 1985. január 8.

Kérdésére a következőket válaszolhatom: Kassák számomra nem jelent semmit. Írónak tartom, nem is rossznak, de a „festészete” a Bauhaus tehetőség nélküli imitációja. A Bauhauossal pedig a XX. század utolsó tizedeiben az a dolgunk, hogy minél előbb elfelejtsük, mert kevés stílus okozott annyi bajt és bosszúságot, mint ez, nézze meg lakótelepeinket, azok a Bauhaus diaadala. A legjelentéktelenebb szecessziós festő is értékesebb számunkra, mint bármelyik a Bauhaus-körből. Tudom, hogy évtizedek óta mesterségesen reklámozva van, nemzetközi artconsernek dicsőítik, mert jól keresnek vele, de a kárt nekünk okozták.

Kassák maga érdekes jelenség volt, én már akkor ismertem, amikor az általa kívánt és megálmodott vezetés félreállította. Emlékezetes volt egy felszólalása a képzőművészeti szövetségben amikor erről beszélt és Köpeczi erőteljesen ledorongolta. Nemesen viselte a fejbevágást. Olvasom emlékezéseit az Alföldben, rendkívül jók és élesek, kiderül, hogy csakugyan jó író. A festészethez persze csak a divaton keresztül van köze.

Jó munkát kívánva üdvözléssel

Szinte Gábor

Budapest, 1985. XI. 15.

Valóban, pályakezdő koromban, „hatással” volt rám Kassák, de nem közvetlenül személyesen és nem a művészetével. Nem is nézeteivel, politikai világával. Vidéki voltam, s „halvány gőzöm” se volt ilyen dolgokról, nem is érdekelt. 17 évesen az iparművészeti iskolára kerültem Pestre. Ösztönösen – egyáltalán nem tudatosan – visolyogtam az iskola avatag szellemétől – egy év után nem mentem vissza, kár, ezzel elvesztettem egy „ösztöndíjféle” segítséget, amit valami katolikus egyesület adott.

Valami homályos elképzelésem volt a művészeti életről. Műveletlen is voltam, tele kisebbségi érzéssel. Útmutatás nélkül éltem napjaimat. Kezdttem olvasni össze-vissza, jól-rosszul, ezt-azt amibez hozzájutottam valahogy, így jutottam Kassák: „Egy ember élete” című önéletrajzi regényéhez. Olvasom nagyon dicsérő recenziókat a könyvről. (Szabó Dezső nevére emlékszem.)

Elolvastam a könyvet; nagyon is tetszett. Nem tudtam látni irodalmi értékét, se művészeti színvonalát, azt sem, mi abban új. A Kaland tetszett. Ennek hatása alatt én is – egy barátommal, osztálytársammal – nekivágtam Olaszországnak, gyalogosan, pénz nélkül, kéregetve.

Persze nem úgy történt semmi, mint azt a könyvben olvastam. Nem akartunk vallást alapítani és azt gyanítom: nem repült el fölöttünk a Nikkel-szamovár.

Egy hasonló receptet próbáltunk megjátszani, hogy a zsidó hitközséget „megvágjuk”, de a rabbi nem hitte el a mesét és azt a pengőt, amit mégis adott, szertartásosan megátkozta”.

Visszakerülvén Olaszországból tovább folytatom a K. főiskolai tanulmányaimat.

Aztán több hír jutott hozzám Kassákról. Olvasom könyveit, verseit – tanulmányait, persze a felét sem értettem. Az ún. munkakörletbe sobase jutottam el.

Egyszer egyik barátom elvitte néhány munkámat megmutatni Kassáknak, aki azt mondta: azt látja, majd most leegyszerűsödik. Erre én úgy emlékszem, hogy „keves” és többé nem kerestem Kassákkal kapcsolatot.

Nem akarok olyan dolgokat mondani, ami nincs, nem volt; ami később alakult ki emlékezetemben. Volt idő, amikor majdnem kapcsolatba kerültem Kassákkal.

Hát a 30-as években nem imádták a hivatali batalomban levők Kassákat, mert azt mondták rá, kommunista. Az is volt. A munkásosztályért harcolt. Nem lehet elképzelni, hogy Horthy szívére öleli. A maga módján marxista volt.

Ő volt a kemény, megvesztegethetetlen ember. Erőszakos, megmondós volt s talán nehez volt vele kijönni. A legkisebb kompromisszumot se tűrte. Ezért még lehetett jó és nagy művész.

Az élet elveszi a kocka túl éles sarkait, de ő mindvégig elég spród volt. Nem gömbölyödött le.

Síremléke rettenetes súllyal és otrombán őrzi emlékét.

Azt hiszem, mint költő-író túléli picturáját.

Ha megjelenik a könyv, amit Ön ír, és jó lesz, akkor érdemes munkát végzett. Kassák végül is – hibáival és némi „eszélösségével” együtt nagy egyéniség volt.

Üdvözlettel

Iván Szilárd

Budapest, 1985. I. 10.

Mindenekelőtt elnézését kérem rendkívül késedelmes válaszóért. A kiállításommal kapcsolatos elfoglaltságok, majd tucatnyi más gond, sokféle munka, és privát problémáim késleltették válaszómat. Kérése megtisztelő, és igyekszem megírni amit – sajnos, elég keveset – tudhattam és tudhatok Kassák Lajosról.

Gimnazista koromban igen nagy hatással volt rám néhány lírai kötete. Ezek nem is kifejezetten az avantgarde munkái, későbbi termés. Mélyen és bensőségesen érintett az az igazi és sajátos költészet, ami ezekből a sorokból áradt. Nem emlékszem sajnos, a könyvcímekre, talán „A tölgyfa levelei”(?) lehetett az egyik. Elnézést kérek, ha nagyon melléfogtam. Sajnos, ezek a könyveim már nincsenek meg. Személyesen 1961 körül találkoztam Kassákkal, talán a Bécsi úton(?) levő otthonukban. Barta Lajos szobrászművész, atyai jó barátom és mesterem vitt el Szandai Sándor szobrászművész társaságában. Természetesen igen nagy benyomást keltett bennem az idős mester, lenyűgöző volt nyíltsága, szívéllyessége, közvetlensége, amibez nyilvánvalóan társult az a hatás, ahogyan egy magamfajta fiatal festősíheder készült arra a találkozáásra, amely alkalmával szemtől-szembe találkozhat egy élő mítosszal, a kristálytisztá, pontról pontra vaskövetkezetességgel épülő életmű birtokosával, a százados tölgyfa keménységével elveihez és művészeterkölcsehez ragaszkodó, és meg nem alkuvo emberrel.

Amit most itt leírtam, nos nagyjából ezt jelentette nekem mindig Kassák. Nos, a látogatás során több tucat képét mutogatta sorba, konstruktív-architekturális fogantatású, de igen sokszor rendkívül érzékeny modellálású, előadású műveket láthattunk. A hőskori, régi avantgarde műveket összevetve, – nekem legalábbis úgy tűnt – igen érzékenyen megmunkált felületeket alkotott, hogy úgy mondjam megérelledtek fiatalságának erőteljes, ám néha iskolásnak ható festői gondolatai.

Még egy emlékem van Kassákról. Talán még ebben az évben, esetleg 62-ben a fiatal művészek klubjában néhány lelkes embernek sikerült egy kis Vajda Lajos-kiállítás szervezni. Ez rendkívüli eseménynek, nagy dolognak számított, főképp rajzok szerepeltek, ha jól emlékszem. Az egész kiállítás 1 – egyetlen – este tartatott. A terem zsúfolásig telt érdeklődőkkel, közöttük sok kiváló művész, művészettörténészek, érdeklődők, sok-sok fiatal. Egy rövid előadás hangzott el Mándy Stefánia részéről Vajdáról. Az est vezetője szerette volna, ha kialakul valamiféle beszélgetés, eszmecsere, vita, ha valami nemcsak az előadó részéről hangzik el. De nem hangzott el semmi. Teljes csend volt, az érezhető felgyülemlett feszültségek ellenére is, a Vajda iránti nyilvánvaló teljes bódolat ellenére, a művészet, a gondolat, a tett, a megnyilvánulás szabadságát olyannyira nélkülöző művészek sem tudtak megszólalni, nem mertek megszólalni. . .

Ekkor kért szót Kassák. Igen szabatosan, de rendkívüli hévvel és indulattal utasította rendre a jelenlévőket, elsősorban a nagyszámú fiatalságot, miszerint ő, fiatalsága idején, rendszeresen bocsátkozott órákig tartó vitákba, olyan vitákba, amelyek során igazán nem sok kellett volna, hogy egyébként megbecsült pályatársaik és ő is egymás nyakának ne essenek elveik, gondolataik kifejtése, vagy jobb megértetése érdekében, bitük védelme érdekében, tekintet nélkül a bármilyen következményekre.

Ez feloldotta a hangulatot, és megindult valami. De ez már nem lényeges.

Hogy miért támadták, támadják oly sokat? – kérdezi. Ezt, gondolom, a mindenkor avantgarde váltja ki, továbbá az a bizonyos hajlíthatatlanság, ami – ha jól tudom – a legsötétebb időkben is sajátja maradt. A Rákosi-diktatúrára gondolok.

Végezetül ideírom másik mesterem, később barátomná lett kiváló festőművész nevét és címét, aki valóban jól ismerte Kassákot személyesen, sőt irt is róla nem egy ízben, és igen nagy tisztelője volt mindig: Bálint Endre, Budapest, Budafoki u. 41/B. 1111.

Remélhetőleg fog válaszolni, bár sokat betegeskedik évek óta.

Köszönöm bizalmát, jóleső éreklődését. Igen örülnék, ha csak közvetve is hasznát veheti ennek a csekélységnek, amivel szolgálni tudtam. Kívánok sok sikert munkájához, kívánom, hogy szándéka szerint alakuljanak a dolgok.

Üdvözlettel

Molnár Péter

Kecskemét, 1986. február 12.

Sajnálattal írom le, hogy nem találkoztam Kassák Lajossal, személyesen. Mint íróval az olvasója, mint képzőművésszel a nézője igen. Azt mondhatom, hogy találkoztam Kassákkal.

Az „Egy ember élete” nagy élmény volt számomra, korán olvastam, úgy emlékszem, mint gimnazista, akkoriban jöttem fel Pestre 1958 vagy 59-ben akadt

a kezembe. A leginkább a töretlen bite, elszántsága érintett meg, ennek a munkászeninek. A képzőművészeti működése nekem idegen. Tőle hallottam viszont Uitzról először és így kezdtem Uitz iránt érdeklődni. Hozzám Ő áll közelebb, mint művész. Amikor Uitz hazajött és mi felkerestük a Munkácsy M. utcai külügyi szálló szobájában, Gyurcsék Ferencsel, Bálványos Hubával és Philip Clarisszal, akkor Uitz beszélt Kassákról is, mert sógorok voltak. Főleg személyes megjegyzéseket tett Kassákra, hogy nem egészen úgy volt az, ahogy Kasi leírta (t. i.: az Egy ember életében az Órá – Uitzra – vonatkozó részt, hogy megverte volna a feleségét és utána az ablakmélyedésbe húzódvá, hosszasan és fájdalmasan hegedült volna, t. i.: Uitz.)

A beszélgetésről úgy rémlik – a mester engedelmével – készült magnófelvétel is. Ez valószínű Bálványos Hubánál van.

Az ismereteim szerint Fájó János, Bak Imre, Molnár Sándor festőművészek közeli kapcsolatban voltak Kassákkal.

Munkájához sok szerencsét kívánok és jó erőt, egészséget. Sajnos, csak ennyit tudtam írni levelére válaszként.

Őszinte barátsággal üdvözli

Kő Pál

Budapest, 1986. IV. 29.

Kassákkal csak udvarias köszönő viszonyban voltam, többet róla nem mondhatok.

Tisztelettel

Örkény István

Budapest,

A „KORTÁRS” által továbbított levelét február 15-iki keltezéssel – június 2-án kaptam meg. Ugyanis Auszália a föld másik részén rendes postával csak hosszú idő alatt érhető el. Ki tudja, merre és milyen hajóval jön. A légitposta is egy hét, tíz nap alatt jön meg.

Igy csak most válaszolhatok levelére. Kassák Lajost én személyesen nem ismertem, hiszen én 1923–24–25-ben Párizsban és nem Bécsben éltem. 1925-től 1938-ig éltem Magyarországon, a legtöbbször a mozgalomban való részvételem miatt börtönökben. 1938-ban újra Párizsba mentem, s ott éltem, részt véve a háborúban, a visszavonulásban, aztán a francia rezisztanban. 1952 óta Auszáliában élek.

Kassák közismert tevékenységét természetesen jól ismerem, mégis azt hiszem, hogy 1919. és 1937. között Kassák Magyarországon csak illegálisan volt olvasható – hatása rám az emigráns sajtóval együtt minimális volt. Akkori felfogásom szerint Kassák művészi meglátásai és útja eltért az európai baloldali művészet és irodalomtól. Ebben látom okát, hogy nagy tehetése dacára is befolyása minimális volt, hiszen mint emigráns, a magyar nyilvánosság kis részét érintette. A „MA” művészeti iránya a diktatúra idejéből mégis eredendő mély nyomokat hagyott a magyar életben, másrészt Kassák írói személyiségét emigrációba kényszerülése sokban torzíthatta. Személyes tapasztalataimból tudom, hogy Kassák hatása barátomra, Illyés Gyulára nem volt döntő, de mégsem elhanyagolható. Kassákat Ő a magyar irodalom egyik óriásának tartotta.

Körülbelül ez minden amit mondhatok az Ön által felvetett kérdésekre.

Szívélyes üdvözléssel

Mr. Ernest Normai

Auszália, 1986. június 6.

Köszönöm, hogy megtisztelt bizalmával. Én nagyon felületesen ismertem csak Kassákot. Munkakapcsolatban voltam vele. Akkoriban 1959 körül én szerkesztettem az Irodalomtörténeti Intézet kiadványait, és terveztünk egy Emlékezések sorozatot. Ennek első vagy második darabja lett volna Kassák könyve, az izmusok története. Az egész sorozatot lelőtték az Akadémián. Így maradt kiadatlan Kosztolányiné Karinthy-könyve is (ennek még a kézírata is eltűnt), és nem jelent meg Kassák könyve sem, csak egyes részleteket publikált belőle különféle folyóiratokban. Ugyanakkor volt egy terve, amely szintén nem valósult meg. Körkérdést akart intézni és részben intézett is a modern művészetről a legjelentősebb avantgarde művészekhez, elsősorban külföldiekhez. Úgy tudom, elég sok válasza is összegyűlt, erről özvegye tudna bővebbet mondani, de a kiadvány itt is meghiúsult. Ez ügyben kaptam tőle talán két levelet is.

(1972. aug. 12.) Éppen egy hónappal ezelőtt kezdett leveletem nem tudtam befejezni, olyan tömeg korrekcióra szakadt közben a nyakamba. Elnézését kérem. Időközben azt hallom, hogy a Petőfi Múzeum is kezdeményezett valami hasonló körkérdést a magáéhoz. Ez persze nem azt jelenti, hogy maga hagyja abba a válaszok gyűjtését, de helyes lenne, ha előbb tájékozódna a múzeumban, talán Taxner Ernőnél.

Ne vegye rossznéven, hogy nem felelek részletesen kérdésére – utazás előtt is állok, de meg Kassák-élményem nem volt olyan jelentős, hogy erről érdemes lenne számot adnom, talán az Adyhoz kötődésem nagy ereje miatt.

Legelsősorban is a költő özvegyéhez kell fordulnia, aki most úgy tudom nagyrészt Nagymaroson él (kedden, szerdán van benn Pesten). Azután nagyon érdemes lenne felkeresni Kassák nővérét, de az ő címét sajnos, nem tudom. (Kassáknétől ne kérdezze, mert ők nagyon rosszban vannak tudomásom szerint.)

Kérdései közül csak egyre válaszolnék: mi az oka, hogy még most is támadják. Véleményem szerint éppen ez mutatja, hogy Kassák valaki volt. Anál is inkább, mert a támadói sem voltak senkik (József Attila, Lukács!). Az ilyen antagonizmusok kibogozása a legméltóbb feladat irodalomtörténész számára.

Sajnálom, hogy okosabbakat nem tudtam írni. Vállalkozásához sok sikert kívánok.

Üdvözli

Vezér Erzsébet

Budapest, 1972. július 18.

Nagyon köszönöm megkeresését, két okból is. Legelőször azért, mert nagyon örülök annak, hogy Kassák Lajosról (ime!) nem feledkezett még meg mindenki – másodsor pedig azért, mert boldog vagyok, ha segíthetek. Én nem vagyok elméleti ember, nemigen tudok úgy fogalmazni, ahogyan értékelő tanulmányban illő és szakszerű, de gondolom, Önnek nem is erre van szüksége. Boldog vagyok, ha szubjektív érzéseimet és rokonszenvemem komolyan veszi valaki. Azt hiszem, úgy vagyunk ezzel, mint a szerelemmel: semmi szükség arra, hogy elemezzük az okát, inkább el kell merülnünk benne. Hálístennek Ön is úgy teszi föl nekem a kérdést, hogy „mit jelent számomra Kassák?” Hát ez az, erről van szó, én csak azt tudom egy-két mondatban megvallani, hogy nekem mit jelent (és titokban reménykedem, hogy az okos és bizonyító eszme-futtatások majd csak elvégzik azt a feladatot, hogy minél többek részére jellentsen Kassák annyit, amennyiért élni akart).

Tehát: – én egészen addig az irodalmi estig, melyről feleségem beszámol (a levél H. S.-nál – a szerk.) nem ismertem Kassák Lajost személyesen. De nem is a személyes ismeretség a fontos. Számomra az emberi és művészi magatartás közeli példája volt mindig. A távoli példa Beethoven. Lehet, hogy bizarrnak tűnik a két név egymás mellé helyezése. Pedig nagyon is rokonok ők, éspedig éppen abban, amiért a példaképeim: a következetességükben, a csökönyös akarárukban, meg nem alkuvásukban, és legfőképp abban, hogy semmiféle világi hatalom előtt nem hajtották meg a fejüket, nem voltak hajlandók meghajolni más előtt, csakis a művészeti alkotás előtt. Ez a két gögös betonember: a világ kérdéseiben nem alkuszik, de épp így, semmiféle engedményt nem hajlandó tenni soha, amikor művészeti kérdésekben kell ítékeznie. Ha művészi igazságról van szó, akkor nincs Kassák tekintettel semmiféle egyéb szempontra – nem ismer korszerű és elavuló igazságot, csakis igazságot. Ez a magatartás szükségszerűen jelent állandó harcot, minden napért külön és személyesen meg kellett verekednie – aztán az idő, a kicsi és nagy kérdésekben egyaránt, mindig sorjában igazolta. Pontosan azért, mert nincsenek kicsi és nagy kérdések, hanem minden az egész szolgálatában áll.

Mondható esetleg, hogy hiszen Kassák egész élete a stílusváltások sora – hogyan beszélhetek akkor hát következetességről, kitartásról, csökönyösségről, konokságról? – No igen, „kivülről” nézve, felületéről szemlélve az életét, valóban heccelődhet így bárki. Csakbogy pontosan ez a stílusváltogató nyughatatlanság a legdöntőbb bizonyítéka annak, hogy semmi se volt annyira fontos neki, mint az igazság kimondása, a meglátott művészi élményvalóság átadása. Ebhez kereste egész életében az eszközöket, a formát, a kimondhatatlant akarta mindig kimondani, a megközelíthetlent úgy megközelíteni, hogy azokat is rádőbbsentse arra, amit ő látott meg, akik ezt nem látták meg. Ebben volt ő hajlíthatatlan, ebben a bítében, hogy: meg kell találnia azt a kifejezési lehetőséget, amellyel a legpontosabban és a legcáfolhatatlanabbul mondható ki, ami nem bordonozható tovább egyetlen lelkében. A legnagyobbak nagysága ez a bátorság: nem megelégedni a már kimivelt módozatokkal, hanem erőt találni abhoz, újra és újra, hogy a jobb (vagyis bizonyítóbb erejű) megvallási-átadási lehetőség reményében félre tudjuk állítani az utunkból a már egyszer kipróbáltat. Nem arról van szó, hogy meg kell tagadnunk a régebbi alkotásainkat, hanem arról, hogy ne álljunk meg, ne maradjunk meg annál, ami már „jól megy”, ne legyünk annyira kényelmesek – vállaljuk a bizonytalanságot, ez a legnagyobb bátorság. Ebhez viszont gigantikus belső biztonság szükséges, betonember, betonlélek. Ezt testesíti meg számomra Kassák Lajos.

Elnézését kérem, hogy nem esztétikai véleményt nyújtottam. Nagyon kívánom Önnek, hogy ezt a feladatot Ön végezze el sikeresen. Boldog vagyok, hogy nemcsak a művekre kíván támaszkodni, hanem emberi arcvonásokra is kíváncsi – meggyőződése, hogy épp ezért lesz a tanulmány biteles és így kerülhet emberi közelségbe az, amit róla mondani kíván. Ismételten köszönöm, hogy ilyen munkába fogott – kitartást és bátorságot kívánok hozzá, őszinte szeretettel:

Kende Sándor

Pécs, 1972. július 5.

Személyesen nem ismertem Kassákot. Ő – tudommal – mindig Budapest-lakó volt, magam meg – néhány egyetemi évemet leszámítva „vidéki”. Mindössze egyszer láttam, a Magvető Kiadó várószobájában: ha jól emlékszem: 65-ben. Magányosan ült, mintegy önmaga jellegzetes magányában szikár szoborként. Emlékszem, egy pillanatra felvetődött bennem: oda kellene hozzá lépnem, be kellene mutatkozni – de hát mit mondhatok én – Neki? (Akkoriban jelent meg az első kötetem: még annyi irodalmi „nevem” sem volt, mint most; mi-ért zavartam volna tolakodásommal, okvetetlenkedő „tisztelgéssel”, amit nyilván – és joggal – viszolygással fogadott volna. . . (Aztán a titkárnő kibozott neki valami papírt; átvette, bölintott és elment.) Két évre rá meghalt.

Most, könyvét lapozgatva, e néhány verssora kívánczik ide: „Társaim közt idegen, s ha tömeg sodor / Akkor is egyedül követem az ösvényt. . .” (Kereszttel a vállamon) „. . . hiába ültet a tűzbélyéhez és hiába kérdez / más nőtát fűjök én naponta, s ha tenyerébe venne / ma, vagy holnap onnan is kiesnék, mintha lyukas volna.” (Hazudozó özvegyember)

Azt hiszem, ez az öt sor tömören jeleníti meg Kassákot, sorsostól, költészetstől. Érdekes pl. a második vers 2. sorában a „naponta” is: igen, mindennap írt verset, tudomásom szerint az este csöndjében mindig ráhajolt az aznapi tiszta papírlapra. „Szavakat gyűjtünk a papírra a fájdalom és öröm szavait a lélek felépül”. . . nem tudom, melyik verséből valók e szavak, de hozzám most valahogy ezek állnak a legközelebb, és nem is csak mondandóm képzettársításai révén. Időben, korban messze voltunk egymástól, a világ, a környezet, amelyben élt, számomra legfeljebb olvasmányélmény. Am most, hogy öregszem és magányosodom, egyre többször nyúlok a polcra verseiért.

E szubjektív, emocionális vonzalom mellett van valami, ami miatt a kassáki vers nagy felkiáltójel kortársi líránk szürkülő horizontján. Nem társadalmi, az-az tartalmi tényezőkre gondolok: az ilyesmi egyszeri és ismételtetetlen; én különben is a költészet elkötelezettsége mellett voksoltam, és szavazok ma is: a „Mesteremberek” bármilyen gyönyörű és igaz hitvallás is, ennél valami konkrétabbat követel meg az „itt és most”. Inkább a mondat trónfosztására gondolok, amelyben ugyancsak buzdólgodik az a pseudo-líra, amely – mennyiségben legalábbis – lassan eluralkodik különböző „modern”(?) törekvések égíse alatt: ma divat vasvillával egymásra hányni a szavakat, afféle „szószedeteket” verssé tördelve lírává kinevezni, egy állítólagos szabadasszociációs attitűd jegyében. Ezek a versek – ha egyáltalán azok – arról nevezeteseek, hogy semmit nem vállalnak, nem mondanak; olyan ez, mint az absztrakt festészettel való blöffölő visszaélés. (Számomra Picassónak egy odavetett amorf színfoltja mű, mert tudom, hogy tud rajzolni, komponálni stb.) De egy ismeretlen titán tiz-bűsz „odavetett” szava nem vers, mert – alighanem joggal – gyanítom, hogy fogalma sincs a kassáki versmondat építkezéséről. Igen, Kassák mindig mondott valamit, mondatokat írt, nem szavakat. S ez számomra példa, tanúlság, jel – „aere perrennius”. Nem az írásjelek elhagyása az, ami ellen ágálok. Kassák sem élt velük, nem tartotta őket lényegesnek. De van a kassáki versben mondat; a hőmpölygő sorok mondatok: mondanivalók nehéz gályáit bordonzzák; ha az ember kiballja az eresztékek, csapolások csikorgását a gondolat sebességéből: ez az anyag, a szó legfenségesebb értelmében vett matéria gyözelme, az „elemeken”, a közegen. A mondatokadta megmunkáltság, a gondolat anyaggá lényegülése az, ami szerény véleményem szerint ma különösen időszerűvé teszi a kassáki lírát: nem hiszek a big művészetben, a lenge szóban, amely egyképpen riszálja magát minden számba jöhető befogadó előtt, mint a prostituáltak. A

lira – bár ez talán paradox dolog – számomra pregnánsan férfidolog: masculin valami, amely mond valamit, tehát megragad, nemz és tovább örökít. Mindezt a „férjasságot” igenis a mondat adja meg a versnek: aki ettől megfosztja, eunuchokat „állít elő” – de minek...?

Kassák és a verse tölgyből, vasból való. Ezért marad fönnt; azért példa. Ne szokjon el tenyerünk az érdes felületektől: mögötte erő van, őszanyag. Lényeg.

Niklai Ádám

Debrecen, 1972. december 12.

Megkaptam augusztus 16-i levelét és minden további nélkül elhiszem Magának, hogy Székely Péter nem informálta magát szándékáról. Arról ugyanis, hogy ez egy szoborterv, amelyet itthon szeretne felállíttatni. Péter ugyanis kissé hó-bortos, de sok mindent elér, amit a fejébe vesz. Így mégis kérem – az eredeti skiccet tartsa meg Magának – de egy fotókópiát mindenesetre küldjön, ha ne adj Isten, mégis harapnának a dologra, legalább tudjam, hogy miről van szó.

Ami levelezését illeti Kassák-ügyben, az végül is komoly teljesítménnyé vált. Az a véleményem, a Magvető Kiadónál keresse meg Kardos György igazgatót, mondja el neki könyvtervét, mondja el azt is, hogy én támogatom, természetesen egy megfelelő válogatással és örvendetes lenne, ha ez a könyv a centenáriumra megjelenhetne, amely 1987-ben esedékes. Meglátja, Kardos szívélyesen fog Magával tárgyalni erről a dologról.

Ha valamire jutott, kérem értesítsen, azonkívül ne felejtse el, hogy kíváncsián várom Székely Péter rajzának a fotókópiáját.

Szívélyesen üdvözlő:

Kassák Lajosné

Budapest, 1984. szeptember 10.